

*Maria Kocójowa**

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej

Uniwersytet Jagielloński

**OCENA JAKOŚCI STUDIÓW BIBLIOTEKOZNAWSTWA
I INFORMACJI NAUKOWO-TECHNICZNEJ [DALEJ BIN]
W POLSCE I AKREDYTACJA
[EVALUATION OF LIS STUDIES IN POLAND AND THE ISSUE
OF ACCREDITATION]**

Abstract: Free market in the area of higher education, transformations of students' expectations, the role of ITC (Information Technology Communication) implementation and the introduction of European standards (ECTS) caused the necessity of new analysis of LIS studies in Poland and the need for standards verification as well as for harmonization with studies in European Union. These issues are discussed in the context of the establishment in Poland of the University Committee for Accreditation in 1998 by the Conference of Rectors of Polish Universities and the perspective of quality certification for LIS studies in our country.

Abstrakt: Wolny rynek studiów, przemiany oczekiwań studentów, znaczenie zastosowania nowoczesnych technik informacyjnych w komunikowaniu [Information Technology Communication – ITC], standardy studiów BIN w UE i stworzenie możliwości studiów przemianowych [punkty ECTS] spowodowały konieczność nowej analizy studiów bibliotekoznawstwa i informacji naukowo-technicznej [dalej BIN] w Polsce, potrzebę weryfikacji standardów i harmonizacji ze studiami tego typu w UE. Zagadnienia te są rozważane w kontekście powołania w 1998 r. w Polsce Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej [UKA] przez Konferencję Rektorów Uniwersytetów Polskich [KRUP] i perspektyw otrzymania certyfikatu jakości dla studiów BIN w Polsce.

*

* *

*Dr hab. MARIA KOCÓJOWA, Dyrektor Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej od roku akad. 1999/2000, w latach 1996–1999 prodziekan Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. E-mail: ikocoj@bilon.miks.uj.edu.pl

WPROWADZENIE

Dyskusja nad potrzebą akredytacji studiów BIN w Polsce nabrała znaczenia po 1989 r., paralelnie do wzrostu ogólnopolskiego zainteresowania transformacją studiów i podwyższenia ich jakości w naszym kraju [Wnuk-Lipińska, Wójcik 1995]. Przyczyniły się do tego przede wszystkim: przemiany społeczno-ekonomiczne, nowe potrzeby użytkowników bibliotek i informacji naukowej, zerwanie z centralizacją studiów wyższych i indywidualizacja programów zgodnie ze specyfiką uczelni, rozwiniecie kontaktów międzynarodowych, umożliwiających studia komparatystyczne oraz sukcesywne modyfikowanie technik informacyjnych w komunikowaniu [Information Technology Communication – ITC]. Ożywienie tej dyskusji znalazło wyraz na łamach profesjonalnych czasopism, w trakcie konferencji, jak i dzięki powołaniu specjalnej środowiskowej serii wydawniczej w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Seria ta pod moim kierunkiem, jako jedyna w Polsce, została poświęcona w całości przemianom edukacji BIN i jej relacjom z potrzebami praktyki oraz tendencjami globalnymi na świecie. Rozpoczęta została w 1995 r. raportem o uczelniach kształcących z BIN w Polsce i do dzisiaj ukazało się jej dwanaście tomów [Kocójowa red. 1995, 2000].

Okazało się, że szukanie analogii z akredytacjami prowadzonymi na Zachodzie przez silne i liczne stowarzyszenia profesjonalne w USA czy UK – w Polsce zawiodło. Brak bowiem jednej organizacji reprezentującej całe środowisko. Nie spełnia tych wymogów ani najliczniejsze, silnie reformowane w ostatnich latach – Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, ani powstałe po przemianach w Polsce – ogólnopolskie organizacje o ambitnych celach jak: Polskie Towarzystwo Bibliologiczne (od 1989 r.), Polskie Towarzystwo Czytelnicze (od 1991 r.), Polskie Towarzystwo Informacji Naukowej (od 1992 r.). Centralne państwowe instytucje ustawodawcze, jak Ministerstwo Edukacji Narodowej, Centralna Komisja, Komitet Badań Naukowych są w trakcie transformacji, zrywają z dawnymi sposobami i kryteriami oceny. Nowoczesne standardy związane z kształceniem i pracami naukowymi bibliotekarzy oraz pracowników informacji naukowej nie stały się dotąd przedmiotem kompleksowej oceny BIN, mimo podejmowanych na ten temat niejednokrotnie dyskusji też poza UJ [np. Zybert 1995]. W 1995 r. IBIN UJ przeprowadził nawet na temat akredytacji minisondaż w środowisku profesjonalnym podczas konferencji w Łodzi, który pokazał potrzebę zajęcia się tą sprawą. Nie zapobiegło to niestety decyzjom nie konsultowanym w środowisku typu przemianowania w 1992 r. przez Centralną Komisję nazwy dyscypliny z BIN na „bibliologia”. Fakt ten spowodował brak spójności nazwy dyscypliny: „bibliologia” z nazwą kierunku studiów BIN, a także z tendencjami przemian nazewnictwa w praktyce profesjonalnej w przekroju światowym [Wilson 1999]. Stało się to zatem m.in. w jawnym kontraście z rozwojem komputeryzacji bibliotek i informacji naukowej i z koniecznością dostosowywania ich również w Polsce do standardów globalnych. Ministerstwo Edukacji Narodowej kurczowo trzyma się narzuconej centralnie, przed wielu laty nazwy kierunku studiów: „Bibliotekoznawstwo i informacja naukowo-techniczna”, nie przystającej do wszechobecných zmian na świecie, a przede wszystkim do formuły społeczeństwa informacyjnego XXI w.

[Goban-Klas 1999; Pietruch-Reizes D., Sitarska A., Stefaniak B. red. 2000]. Dodatkowo komplikuje sprawę różny status i poziom studiów tego kierunku na świecie: od zawodowych (np. Niemcy, Francja) po tylko na poziomie magisterskim (USA). Różne są koncepcje studiów trzystopniowych (bakalaureat / licencjackie, magisterskie, doktorskie). W Europie i na świecie są one oparte o zasadę różnicowania studiów zawodowych od uniwersyteckich. W Polsce idea studiów zawodowych licencjackich – wprowadzonych też do uniwersytetów – zburzyła przejrzystość kompozycji studiów uniwersyteckich, z założenia mających za zadanie intelektualny, ogólny rozwój studentów, a nie elementarne przystosowywanie do zawodu, nie przystające do uniwersyteckiego systemu kształcenia w Unii Europejskiej [Lindblom-Ylaenne 2000; Europa. The European Commission 1998–2001; ADBS 2001].

W sytuacji tych niesprzyjających uwarunkowań, dyskusja w Polsce nad akredytacją kierunku BIN przygasała, a cała siła działań uniwersytetów obróciła się w latach 90. na indywidualne inicjatywy przemian w uczelniach, w zależności od możliwości kadrowych, organizacyjnych czy finansowych. Nie zawsze niestety efekty były zbieżne z tendencjami globalnymi.

Wyróżnić tu trzeba m.in. przymiarkę do nowej wizji kształcenia uniwersyteckiego, akceptowanej na forum międzynarodowym w Helsinkach we wrześniu 2000 r.

Preferowana tam rola uniwersytetów dla uczącego się społeczeństwa oznacza przede wszystkim:

- nową identyfikację uniwersytetu;
- zagadnienia relacji między uniwersytetem i doświadczeniami z życia osób już pracujących;
- umiejętność krytycznego myślenia;
- jakościowe zmiany w myśleniu;
- przejście od myślenia popularnego do naukowego;
- wychowywanie ekspertów nauczania;
- poradnictwo i opiekę indywidualną (*tutoring*);
- nauczanie skierowane na procesy i problemy generalne;
- promocję aktywnego uczenia się;
- uczenie umiejętności uzasadniania;
- kreowanie innowacyjnego nauczania o otoczeniu i środowisku;
- aktywizowanie w grupowych zajęciach;
- otwarte i na odległość nauczanie;
- wprowadzanie nowych technik nauczania;
- innowacyjne podejście do szacowania jakości;
- umiejętność wnioskowania z dokumentacji ewaluacji;
- umiejętność oceniania na stopnie egzaminów i alternatywne egzaminy;
- umiejętność przeprowadzania ewaluacji ćwiczeń [S.Lindblom-Ylaenne 2000].

Wprowadzanie tych reguł przyspieszone zostało dzięki staraniom Polski o przystąpienie do Unii Europejskiej, w których warunkiem *sine qua non* jest harmonizacja jakości edukacji (Kocójowa 2000 a).

ŚRODOWISKO UNIWERSYTECKIE BIN W POLSCE

W przekroju ogólnopolskim *lobby* środowiska uniwersyteckiego BIN w kraju nie wypada najlepiej, mimo wzrastającego zainteresowania młodzieży informacją naukową. Na przeszkodzie stoją utrwalone w mentalności pejoratywne stereotypy bibliotekarzy, mała aktywność tego środowiska dla zdobywania *visible image*, choć w sumie rocznie kształci się ponad 3000 studentów kierunku BIN. W roku akad. 2000/2001 studia te jako kierunek magisterski w trybie pełnych, pięcioletnich studiów dziennych, zaocznych, jak i podyplomowych są prowadzone przez 6 uniwersytetów, czyli na Uniwersytecie Jagiellońskim (UJ), Śląskim (UŚ), Warszawskim (UW), Wrocławskim (UWr), M. Curie Skłodowskiej (UMCS) w Lublinie oraz M. Kopernika (UMK) w Toruniu. Studia dwupoziomowe magisterskie rozpoczęły: UMK, UJ, UŚ, UW. Ponadto prowadzą je jako specjalność pięcioletnią na studiach dziennych lub zaocznych, zakończoną identyczną formułą dyplomu co pełne studia dzienne: Uniwersytet w Łodzi, w Szczecinie, w Gdańsku oraz Białostocki (tylko licencjat). Kierunek ten też w formie pełnych studiów pięcioletnich nauczycielskich kontynuują: Akademia Pedagogiczna w Krakowie i Bydgoszczy oraz Akademia Świętokrzyska w Kielcach, programy jednak odbiegają poziomem od uniwersyteckich. Wiele uczelni polskich na różnych kierunkach zamieszcza ponadto w swoich programach niewielkie liczby godzin, poświęconych specjalizacji bibliotekarskiej. Przebieg studiów i otrzymywane kwalifikacje w różnych uczelniach są zatem nierówne, w wielu uczelniach odczuwa się braki w kadrze i zapleczu studiów. Najtrudniejsze są do zwalczenia przeszkody mentalne, powodujące odcinanie się od przemian w bibliotekarstwie i informacji naukowej oraz słabe egzekwowanie permanentnego dokształcania kadry akademickiej.

Grono nauczycieli akademickich kierunku BIN jest wydatnie wspierane w procesie dydaktycznym przez pracowników bibliotek, w tym bibliotekarzy dyplomowanych. Niestety przeciążenie obowiązkami dydaktycznymi lub praktyką bibliotekarską, ze względu na tempo zachodzących przemian, spowalniają proces zdobywania stopni naukowych i unowocześnienia badań naukowych nad informacją naukową, biblioteką, książką. Częstość następuje też konieczność adaptacji badań naukowych i dokształcania specjalistycznego dla potrzeb kierunku BIN przez nauczycieli akademickich z tytułami naukowymi, ale specjalistów z innych dyscyplin. Brakuje zwłaszcza specjalistów – promotorów i recenzentów na polu nowoczesnego bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Nad gronem profesorów z tytułem naukowym, prowadzących zajęcia z BIN, ostatnio zaciążyło fatum. W 1999/2000 r. zmarło aż pięciu profesorów belwederskich: Wiesław Bieńkowski, Radosław Cybulski, Stanisław Grzeszczuk, Janusz Kapuścik, Jerzy Ratajewski.

Ze względu na konieczność wprowadzania nowych przedmiotów, związanych z komputeryzacją, ciężar dydaktyki spadł w dużej mierze na barki młodszych pracowników naukowych. Większość z nich posiada wprawdzie odpowiednie predyspozycje, umiejętności i duży zapał, ale w większości nie przekroczyli tytułu magistra lub doktora, i na tym poziomie zatrzymuje się ich doświadczenie dydaktyczne i dorobek naukowy. Podejmują oni nowe tematy, często z pogranicza dyscyplin, wykraczające poza bibliologię, za to silnie wkraczające w zagadnienia komunikowania w spo-

łeczeństwie. Dzieje się to zgodnie z tendencjami rozwoju badań naukowych i zapotrzebowaniem rynku pracy na nowoczesny profil badań naukowych i przygotowania absolwentów BIN. Zjawisko to zresztą można odczytać jako zbieżne ze wspomnianymi uwarunkowaniami rozwoju BIN na świecie [Kocójowa red. 2000 b].

Ta zbitka wydarzeń dotyczących samo środowisko, ale też wynikająca ze skokowych przemian praktyki na świecie, spowodowała m.in. konieczność wypracowania nowych standardów dla studiów BIN. Należy też pamiętać o różnicach wynikających ze specyfiki tego kierunku w poszczególnych uczelniach. Rzutu ją one bowiem zasadniczo na poziom i jakość studiów, tworzą niezbędny warunek realizowania studiów dla dobra studentów, kadry, a przede wszystkim na skalę potrzeb społeczności polskiej korzystającej z usług bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej. Wyrazem konieczności tych przemian są aktualne dążenia studentów i pracowników jednostek uniwersyteckich, poczynając od zmiany nazwy kierunku studiów i nazw instytutów (przykładem tu może być uzyskanie w UW nowej nazwy jednostki kształcącej: Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych). Ta tendencja wyraża się też w przystąpieniu do starań o uzyskanie uprawnień do nadawania stopni naukowych w zakresie dyscypliny funkcjonującej na całym świecie: *Communication* (Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ), niestety dotąd nieobecnej w klasyfikacji dyscyplin w Polsce. Temu celowi służą radykalne zmiany programowe, preferowanie opanowania najnowszych technik informacyjnych, etc. Jednym słowem, chodzi tu o działalność skierowaną na nadążanie za potrzebami społeczeństwa informacyjnego i standardami globalnymi [Nicholas 2001; Management Box 1996; Rapport mondial 1999–2000]. Jednostki uniwersyteckie BIN wyróżniają się tutaj największą aktywnością, stąd słuszne było powierzenie im zadania wyznaczenia ogólnopolskich standardów BIN [Kocójowa 2000 c].

UNIWERSYTECKA KOMISJA AKREDYTACYJNA W POLSCE (UKA)

Adres elektroniczny UAM <http://main.amu.edu.pl/~ects/uka/uka.html>

We wstępie do publikowanego pierwszego informatora UKA uznano za największe zagrożenie dla jakości studiów wyższych w Polsce: „przejście do masowej wyższej edukacji” [Informator UKA 1998, s. 5]. Temat ten aktualnie został rozwinięty: „Umasowienie kształcenia na poziomie wyższym, zróżnicowanie oferty edukacyjnej i potrzeb edukacyjnych społeczeństwa, szybki rozwój nowych technologii, konieczność stałego kształcenia się i doksztalcenia, szybkie starzenie się infrastruktury, szczególnie wyposażenia laboratoriów, rosnące koszty utrzymania bibliotek oraz zapewnienia dostępu do nowoczesnych źródeł informacji itd. Lista problemów i wyzwań, przed którymi stanęły wyższe uczelnie w Polsce, jest długa i nie różni się w zasadzie od listy, jaką przedstawić może każda uczelnia działająca w krajach rozwiniętych. Tym co różni sytuację uczelni polskich od zagranicznych partnerów jest szybkość wystąpienia wielu tych problemów i ograniczoność środków finansowych pozostających w naszej dyspozycji [...] dla uniwersytetów sprawa zapewnienia jakości kształcenia i utrzymania związku nauczania i badań naukowych jest sprawą pierwszoplanową” [Informator UKA 2001, s. 7].

Udział w tym zjawisku mają też studia BIN, choć na mniejszą skalę ze względu na sumę liczby studentów oraz bariery opłat na studiach płatnych, coraz częściej przekraczające możliwości finansowe osób, chcących podjąć te studia lub ich rodziców.

Aby zaradzić zagrożeniom – 18 X 1997 Konferencja Rektorów Uniwersytetów Polskich podpisała porozumienie uniwersytetów polskich na rzecz jakości kształcenia i wyraziła wolę powołania Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej (UKA). Akredytacja jest dobrowolna, dotyczy poszczególnych kierunków kształcenia i dla jej wdrożenia niezbędna jest wola zainteresowanych środowisk uniwersyteckich. Głównym zadaniem jest inicjowanie działań na rzecz poprawy jakości kształcenia na uniwersytetach [Informator UKA 2001, s.7].

Pierwsze kierunki uniwersyteckie przystąpiły do akredytacji w roku akademickim 1998/99 na zasadzie inicjatyw prorektorów szesnastu uczelni. Pierwszym przewodniczącym wybranym na trzy lata został prof. dr hab. Stanisław Chwirot z UMK w Toruniu, sekretarzem Biura prof. dr hab. Maciej Kozierowski UAM. Pierwsza ich kadencja trwała trzy lata (marzec 1998 – listopad 2001) i została przedłużona na drugą, obecną kadencję. Certyfikat Konferencji Rektorów Uniwersytetów Polskich (dalej KRUP) udziela się na pięć lat lub warunkowo na dwa lata.

Za główny cel uznano:

- tworzenie procedur oceny programów, uzgodnionych z systemami oceny stosowanymi w Unii Europejskiej;
- systematyczne podnoszenie jakości kształcenia;
- promowanie dobrych jakościowo kierunków kształcenia i uczelni je oferujących.

Od 11 X 1999 r. KRUP zmienił procedurę i powołuje przewodniczącego UKA oraz po jednym prorektorze lub przedstawicielu, obecnie siedemnastu uczelni. Siedzibą Biura UKA jest UAM w Poznaniu: funkcje naukowego sekretarza kontynuuje prof. dr hab. Maciej Kozierowski we współpracy ze specjalistą mgr Krystyną Sorbian-Góral (e-mail: sokrys@amu.edu.pl) oraz Marią Bartosz.

Cel prac Biura UKA:

- uzgadnianie i ujednolicanie standardów jakości kształcenia w uniwersytetach w ramach poszczególnych kierunków;
- stworzenie systemu akredytacji kierunków studiów;
- wypracowanie systemu mobilności studentów.

Procedurę wszczyna się po złożeniu wniosku akredytacyjnego dla kierunku prowadzonego minimum na pięciu uczelniach, którego jednostki organizacyjne (wydział, instytut, katedra) spełniają następujące warunki:

- posiadają wewnętrzne zasady stymulowania i oceny jakości kształcenia;
- mają opracowany system punktów kredytowych, zgodny z europejskim systemem ECTS;
- kierunek i poziom kształcenia spełnia przyjęte przez UKA wymagania kadrowe.

Standardy ogólne zawierają ocenę zależą od:

- zgodności prowadzonych zajęć ze specjalizacją naukową i dorobkiem badawczym, prowadzących zajęcia nauczycieli akademickich na pełnym etacie;

- udziału kadry profesorskiej w realizacji programu zajęć;
- liczby studentów danego kierunku na nauczyciela akademickiego (standardy określają eksperci);
- zgodności programu kształcenia na danym kierunku i poziomie studiów, w tym konkretnych przedmiotów i zagadnień z zakresem wiedzy, której opanowanie jest niezbędne dla spełnienia europejskich standardów wykształcenia;
- określenia sylwetki absolwenta i odpowiednio do założeń realizowania edukacji;
- posiadania odpowiedniej infrastruktury dydaktycznej, zwłaszcza ważna jest tutaj:
 - dostępność studentom w uczelnianej bibliotece literatury zalecanej w ramach poszczególnych przedmiotów,
 - nowoczesność stosowanych technologii nauczania i odpowiednie do liczby studentów wyposażenia laboratoriów, pracowni i innych pomieszczeń dydaktycznych,
 - prowadzenie udokumentowanej współpracy z liczącymi się ośrodkami naukowymi, kształcącymi w zakresie analogicznego kierunku, np. wymiana wykładowców i studentów z uczelniami zagranicznymi.

Eksperti powoływani są na cztery lata, na zasadzie zgłoszeń z uczelni pięciu kandydatów (dwóch zatrudnionych i trzech z zewnątrz), zatwierdzanych następnie przez UKA. Na przygotowanie standardów i ich zatwierdzenie przeznaczają się zgodnie z regulaminem UKA dwa miesiące, przeglądy standardów odbywają się co dwa lata oraz są składane z nich raporty dla UKA. Akredytacja zatwierdzana jest na pięć lat lub warunkowo na dwa lata. Wnioski szczegółowe są jawne tylko dla zainteresowanej uczelni i zespołu ekspertów.

W 2000 r. opracowano podstawy organizacyjne dla programu MOST, umożliwiającego studentom spędzenie jednego lub dwóch semestrów poza macierzystym uniwersyteciem.

Do akredytacji UKA zgłosiło się ponad dwieście jednostek prowadzących różne kierunki studiów. Do 2001 r. akredytacje zatwierdzono dla kierunku: archeologia (7 uczelni), filologia polska (10 uczelni), filologie obce (angielska – 5 i germańska – 5 uczelni), fizyka (9 uczelni), psychologia (6 uczelni), socjologia (7 uczelni), historia (8 uczelni), ochrona środowiska (6 uczelni), teologia (5 uczelni). Najwięcej certyfikatów UKA przyznała UJ i UAM.

UKA I KIERUNEK BIN

Kierunek „Bibliotekoznawstwo i informacja naukowo-techniczna” należy do najwcześniej zgłoszonych do UKA (pierwsze zdecydowały się na ten krok: Katedra BIN w Toruniu i Instytut BIN we Wrocławiu). Na decyzje pozostałych uczelni jednak trzeba było poczekać. Dla przyspieszenia tych decyzji – Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ, po przygotowaniu wstępnego własnego wniosku zgłoszenia – zorganizował 10 stycznia 2000 r. w Krakowie spotkanie dyrekcji

najważniejszych polskich uczelni kształcących na tym kierunku. Przybyli na nie przedstawiciele dyrekcji UW (dr Barbara Sosińska-Kalata, dr Małgorzata Kisilowska), UW r (dr hab. Małgorzata Komza), UŚ (dr hab. Irena Socha, dr hab. Elżbieta Gondek); UMK w Toruniu przysłał informację o złożeniu wstępnego wniosku do UKA. Z UJ uczestniczyli: dr hab. Wanda Pindlowa i organizująca zebranie dr hab. Maria Kocójowa, protokolantką była dr Maria Próchnicka. W wyniku spotkania okazało się, że część zaproszonych do UJ uczelni nie spełniała podstawowych warunków UKA jak np. w BIN UW – przeprowadzenie oceny pracowników przez studentów planowano dopiero na następny semestr, BIN UŚ – oczekiwało na fundusze, etc. Wymieniono wobec tego doświadczenia, formularze ankiet badań jakości studiów oraz postanowiono dopełnić warunki konieczne dla zgłoszenia do akredytacji. W tej sytuacji starania o akredytację przez inne ośrodki musiały zostać opóźnione. IBIN UJ dla przyspieszenia działań i rozpowszechnienia idei akredytacji UKA zorganizował w ramach prowadzonych od 1995 r. cyklicznie środowiskowych konferencji, propagujących modernizację studiów BIN, konferencję na temat jakości pt.: „Jakość pracy i kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej w kontekście potrzeb społeczeństwa informacyjnego Unii Europejskiej” (czerwiec 2000). Liczny udział środowiska i gości zagranicznych z USA, Danii, Niemiec (90 osób), telekonferencja z dyrektorami bibliotek publicznych w Nowym Yorku, USA na temat jakości usług bibliotecznych [zob. trzecia część tej książki] potwierdziły zainteresowanie tematem. Spotkanie krakowskie okazało się bardzo instruktywne dla porównania standardów zagranicznych i polskich studiów BIN oraz dla rozszerzenia dyskusji nad jakością studiów BIN. Dla przyspieszenia prac, zmierzających do akredytacji BIN UW koordynator programu TEMPUS w UJ dr hab. Marek Frankowicz proponował współpracę i dofinansowanie przedstawicielce Instytutu Informacji i Studiów Bibliologicznych UW w celu m.in. zorganizowania w 2001 r. kolejnej konferencji na temat jakości (planowana na jesień 2001). UJ złożył wstępny wniosek (potwierdzenie luty 2001), w ślad za tym wymagana przez UKA ilość uczelni, zmierzających do poddania się akredytacji z BIN, została dopełniona w 2001 r. W rezultacie do postępowania akredytacyjnego przystąpiło ostatecznie sześć jednostek: UJ, UMCS, UMK, UŚ, UW, UW r. Wszczęcie procedury akredytacyjnej dla kierunku BIN zostało zatwierdzone przez UKA 20 kwietnia 2001 r. Zakończenie procedury, po przeprowadzeniu i ocenie uczelni przez zespoły wizytujące, planowane jest na rok akad. 2001/2002.

Kolejnym krokiem w postępowaniu akredytacyjnym BIN było wytypowanie ekspertów przez uczelnie, zgodnie z regulaminem UKA. Ze względu na konieczność modernizacji studiów przy formowaniu tej grupy położono nacisk na specjalności ekspertów, wiążące się z globalnymi tematami informacji naukowej, pierwszoplanowymi w teorii i praktyce BIN. Do wyłonionej przez uczelnie grupy ekspertów powołanych zostało ostatecznie przez UKA dwunastu nauczycieli akademickich z całej Polski, głównie profesorów: Marcin Drzewiecki (UW), Małgorzata Komza (UW r), Maria Kocójowa (UJ, przewodnicząca Zespołu Ekspertów BIN), Krzysztof Migoń (UW r), Bronisława Paruzel-Woźniczka (UMK), Wanda Pindlowa (UJ), Anna Sitar-ska (UB), Irena Socha (UŚ), Barbara Sosińska-Kalata (UW), Hanna Tadeusiewicz

(UŁ), Barbara Trelińska (UMCS), Barbara Zybert (UW). Zespół Ekspertów BIN odbył dwa posiedzenia w dniach: 30 maja i 18 czerwca 2001 r., w trakcie których opracował standardy dla magisterskich studiów pięcioletnich: jednolitych oraz dwupoziomowych (licencjat i studia uzupełniające magisterskie – SUM). Standardy te zostały przesłane do UKA w czerwcu 2001 r.

Wszystkie przystępujące do akredytacji BIN jednostki zadeklarowały spełnianie wstępnych warunków UKA. Czy odpowiadają standardom kierunku BIN, wykażą Zespoły Oceniające, po przeprowadzeniu wizytacji przez Ekspertów.

Do najważniejszych założeń Grupy Ekspertów BIN należy sprecyzowanie oczekiwań wobec absolwenta studiów BIN. Ma to mianowicie być (paragraf 2.2.) osoba:

- kreatywna, wykazująca umiejętność inicjowania nowych rozwiązań oraz dostosowywania nowoczesnego bibliotekoznawstwa i informacji naukowej do procesu komunikowania w społeczeństwie;
- wyposażona w wiedzę zgodną z kanonem treści nauczania i specyfiką programu realizowanego w danej jednostce;
- posiadająca wykształcenie ogólnohumanistyczne, pozwalające na podjęcie odpowiedzialności za wypełnianie zadań społecznych i kulturalnych;
- znająca minimum jeden język kongresowy (zalecany język angielski);
- wyróżniająca się umiejętnością permanentnego uczenia się i dostosowywania do zmieniających warunków;
- mogąca podjąć zróżnicowane zadania w zależności od poziomu studiów (licencjat – podstawowe, magister kierownicze i specjalistyczne; doktor – twórcze i nowatorskie).

Podstawowe kryteria oceny w postępowaniu akredytacyjnym wyodrębniono w zakresie:

- programów studiów;
- organizacji studiów;
- kwalifikacji kadry naukowo-dydaktycznej;
- infrastruktury dydaktycznej;
- sprecyzowano też dodatkowe kryteria wpływające na podniesienie oceny jednostki, a to: związane z uwzględnianiem potrzeb regionu, zewnętrznym nagród, uprawnień do nadawania stopni naukowych, włączeniem do działalności dydaktycznej i naukowej wybitnych praktyków.

W odniesieniu do programów studiów będzie oceniana zgodność treści programowych i nazw przedmiotów z tendencjami światowymi i dorobkiem naukowym kadry, pozwalające na wykształcenie przydatnego społeczeństwu absolwenta, odpowiadającego przytoczonym wyżej wymogom, sprecyzowanym przez ekspertów BIN. Sformułowane przez ekspertów standardy mają umożliwiać studia wymienne między uczelniami, m.in. udział w programie MOST, SOKRATES, indywidualizację programów, sprzyjać umiejętności adaptacji do zmieniającego się otoczenia, tworzeniu specjalnych ofert dla studentów zagranicznych, realizacji praktyk i zajęć terenowych jako integralnej części studiów, wskazywać, jak zachęcać studentów i kadrę do modyfikacji tematów prac obligatoryjnych na studiach, stosowania nowoczesnych roz-

wiązań metodycznych prowadzenia zajęć dydaktycznych, na miarę współczesnych możliwości i potrzeb.

W organizacji studiów planowane są preferencje za prawidłowe wdrożenie europejskiego systemu transferu punktów/ kredytów ECTS (European Credit Transfer System), posiadanie przez jednostkę uczelnianą systemu oceny jakości, sposób zarządzania dydaktyką i uczestnictwo w nim studentów, rozwinięcie współpracy ze studentami i absolwentami, organizację studiów indywidualnych, efekty współpracy z innymi uczelniami i jednostkami poza uczelnianymi w kraju i za granicą, efektywność studiów i osiągnięte wyniki.

Ocenianie kadry dydaktyczno-naukowej połączone zostało z wypełnianiem wskaźników ustawowych, norm Komitetu Badań Naukowych oraz standardów ustalonych przez Ekspertów BIN (przeliczniki kadry w porównaniu z liczbą studentów (wskaźnik – 30 studentów na jednego pracownika dydaktycznego, 60 studentów na jednego pracownika samodzielnego, udział w prowadzeniu wykładów przez samodzielnych pracowników naukowych nie niższy niż 50%), efektywność seminariów, udział w ruchu naukowym krajowym i zagranicznym, zgodność badań naukowych ze specyfiką kierunku BIN, opieka nad pracą naukową studentów i młodszej kadry, perspektywy rozwojowe kadry.

Infrastruktura dydaktyczna będzie analizowana pod kątem zabezpieczenia pomieszczeń dydaktycznych i dostępu studentów i pracowników do sprzętu audiowizualnego i multimedialnego wraz z oprogramowaniem, zbiorów bibliotecznych, baz danych *on-line* i *off-line*, jak i do poczty elektronicznej, Internetu i innych pomocy dydaktycznych. Brana będzie pod uwagę dostępność nauczycieli akademickich dla studentów (minimum dwie godziny konsultacji tygodniowo), stworzenie warunków do udziału w ruchu naukowym oraz posiadanie infrastruktury socjalnej.

Zespół Ekspertów BIN sformułował również postulaty do władz, mające na celu likwidację zadawnionych spraw związanych z kierunkiem studiów BIN. Na pierwszym miejscu na wniosek studentów i pracowników znalazł się postulat zmiany nazwy kierunku studiów na bardziej nadążającą za potrzebami społeczeństwa informacyjnego, czyli: „informacja naukowa i bibliotekoznawstwo”. Trwają prace nad minimum programowym, lansujące wspomniane nowe oczekiwania wobec tych studiów. Podstawą jakości studiów jest przygotowanie informatyczne, wymagające większych nakładów finansowych na infrastrukturę, stąd złożono wniosek sformułowania nowego wskaźnika kosztochłonności studiów oraz podniesienie w związku z tym punktacji w MEN z 1,5 na 2,5 pkt.

Trzeba tutaj dodać, że Polska po przeprowadzeniu tej akredytacji powinna się znaleźć w czołówce nowoczesnych sposobów ocen jakości studiów BIN. Zaprojektowany przez polskich ekspertów BIN tryb oceny jest np. zbliżony do najnowszej akredytacji wprowadzanej aktualnie w Zjednoczonym Królestwie [zob. trzecia część tej książki]. Tradycyjnie akredytowano się tam przy stowarzyszeniu bibliotekarzy brytyjskich oraz oceny przeprowadzały władze uczelni. W 1997 r. została utworzona niezależna The Quality Assurance Agency for Higher Education [Agency QAA 2001]. Standardy dla kierunku bibliotekarstwo i zarządzanie informacją przygotowała specjalna grupa benchmarkingowa. Standardy te obowiązują w Szkocji od roku

akad. 2000/2001, a od stycznia 2002 r. mają być rozszerzone na całe UK. Standardy te ważne dla dyskusji nad kształtem studiów BIN w Polsce można odnaleźć w Internecie: adres elektroniczny: www.qaa.ac.uk. Tłumaczenie tych standardów na język polski, dokonane w Instytucie BIN UJ, otrzymało zezwolenie Agencji QAA, UK [zob. s. 123–131].

Podobne wymagania w zakresie treści programowych podkreślili eksperci IFLA [adres elektroniczny: www.ifla.org], podkreślający konieczności rozwoju informacji naukowej. W 2000 r. za rdzeń informacji naukowej uznano następujące treści programowe:

- środowisko informacyjne i polityka informacyjna;
- pokolenie informacyjne, komunikowanie i użytkownicy;
- szacowanie potrzeb informacyjnych i planowanie odpowiednich usług;
- proces transferowania informacji;
- organizacja i doskonalenie procesu informacji;
- badania naukowe, analizy i interpretacja informacji;
- zastosowanie informacji i nowoczesnych technik komunikowania do bibliotecznych i informacyjnych produktów i usług;
- zarządzanie źródłami informacyjnymi i wiedzą;
- zarządzanie informacyjnymi placówkami;
- ilościowe i jakościowe oceny rezultatów informacji i użytkowania biblioteki [E. Daniel 2000].

Po przeprowadzeniu analizy wspomnianych materiałów i innych publikacji wnioski dla kierunku BIN w Polsce są jednoznaczne i oczywista stała się konieczność stworzenia nowych kryteriów ewaluacji, ostateczne odejście od tradycyjnego teoretyczno-historycznego modelu studiów BIN. Studenci muszą na tych studiach zdobyć uniwersalne umiejętności, jak się uczyć całe życie dla wspomagania postępu praktyki i satysfakcjonowania użytkowników z kręgów społeczeństwa informacyjnego trzeciego tysiąclecia naszej ery. Z tych też powodów za rdzeń studiów BIN polscy eksperci uznali następujący zakres treściowy:

- informacja naukowa;
- źródła informacyjne;
- czytelnictwo;
- bibliotekarstwo;
- edytorstwo i księgarstwo;
- teoria i metodologia badań nad informacją, bibliotekami i książką;
- historia komunikacji piśmiennej i jej instytucji.

Ekspertsi wskazali też konieczność uwzględnienia w programie studiów BIN przygotowania z zakresu:

- komunikacji społecznej;
- naukoznawstwa;
- kultury;
- literatury polskiej i powszechnej;
- znajomości elementów innych nauk, jak: logiki, filozofii, psychologii, socjologii lub ekonomii.

Równolegle należy rozwijać specjalistyczne przygotowanie studentów, zgodnie z ich zainteresowaniami i o które upomina się rynek pracy, jak: elektroniczne publikowanie, archiwizowanie danych, informacja w sieciach rozległych, strony www., etc. Sprzyja temu zjawisku integracja zawodów i otwieranie nowych stanowisk pracy w związku z szybkim rozwojem technik komunikowania, zwłaszcza w informacji naukowej.

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

- ADBS [Dok. elektr.] (2001) L'association des professionnels de l'information et de la documenta, <http://www.adbs.fr/>
- Agency QAA [Dok. elektr.] (2001). The Quality Assurance Agency for Higher Education, UK, www.qaa.ac.uk
- Daniel, E. [Dok. elektr.] (2000). Core Elements. *Bulletin IFLA*, Nov. 2000, www.ifla.org, 21.02.2001.
- Europa. The European Commission [Dok. elektr.] (1998–2001). Higher Education Erasmus/Socrates Programme, 98/561/EC, <http://Europa.eu.int/comm/education>
- Goban-Klas, T. (1999). Społeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania. Warszawa: Wyd. Fundacji Postępu Telekomunikacji, 159 ss.
- Informator UKA (1988). Lublin: Wyd. UMCS, 180 ss.
- Informator UKA (2001). Lublin: Wyd. UAM, 213 ss.
- Kocójowa, M. (2000). Wpływ nowoczesnych mediów na kształtowanie potrzeb społeczeństwa informacyjnego w zakresie kształcenia uniwersyteckiego z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. [w:] Pietruch-Reizes, D. red. (2000). Forum integracyjne krajowych stowarzyszeń z zakresu informacji naukowej, bibliotekarstwa i dziedzin pokrewnych. Warszawa: PTIN, s. 59–66.
- red. i aut. (1995). Edukacja z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na poziomie wyższym w Polsce. Status i przyszłość. Kraków: PTB – Oddział w Krakowie, 147 ss.
- red. i aut. (2000). Użytkownicy informacji elektronicznej. Kraków: Wyd. UJ, 208 ss.
- red. i aut. (2000). Zarządzanie i komunikowanie. Kraków: Wyd. UJ, 192 ss.
- Lindblom-Ylaenne, S. [Dok. elektr.] (2000). Innovations in Higher Education 2000. Helsinki: University of Helsinki, <http://www.Helsinki.fi/inno2000>, 30.08.2000.
- Management Box i działania SEM Forum na rzecz jakości kształcenia (1996). Warszawa: Wyd. TEPIS, 94 ss.
- Nicholas, D. (2001). Ocena potrzeb informacyjnych w dobie Internetu. Warszawa: SBP, 124 ss.
- Pietruch-Reizes D., Sitarska A., Stefaniak B. red. (2000). Społeczeństwo informacyjne w perspektywie nowego tysiąclecia. Warszawa 2000, 127 ss.
- Rapport mondial sur la communication et l'information 1999–2000 (2000). Paris: UNESCO, 341 pp.
- UKA, dok. elektr. (2001). Quality Assurance Committees and Agencies from Central and Eastern Europe, Subnetwork of INQAAHE. <http://main.amu.edu.pl/~ects/uka/links.html>, 28.04.2001.
- Wilson, T. (1999). Collaboration, convergence or catastrophe: change in professional education. *Informacijos Mokslai* No. 11–12, p. 19–25.
- Wnuk-Lipińska, E.; Wójcicka, M. red. (1995). Jakość w szkolnictwie wyższym. Przykład Polski. Warszawa: Wydawnictwo TEPIS, 200 ss.
- Zybert, E. B. red. (1995). Bibliotekoznawstwo i informacja naukowa. Warszawa: Wyd. SBP, 146 ss.